

TÓTH NORBERT

VÁLTOZIK-E AZ EMBERI JOGI DOKTRÍNA AZ ETNIKAI ÉS KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉGGEL SZEMBEN?

Gaetano Pentassuglia (ed.): *Ethno-Cultural Diversity and Human Rights. Challenges and Critiques*, Brill-Nijhoff, Leiden–Boston, 2017, 378 oldal

A tanulmánykötet írásait egy főként az Egyesült Királyságban, illetve Európában más országaiban, valamint Kanadában tevékenykedő szerzői kollektíva kutatói jegyzik. A könyv alapját képező projekt meghatározó eseménye volt az a konferencia, amelyet 2016-ban a Liverpooi Egyetem Jogi és Társadalmi Igazságosság Karán tartottak, javarészt a későbbi szerzők részvételével. Gaetano Pentassuglia, a kötet szerkesztője bevezető írásában ismerteti a tanulmányfüzér elkészítésének alapvető motívumát, amelyet abban a jelenségben jelöl meg, hogy az „etno-kulturális csoportok egyre növekvő mértékben használják elsődleges eszközként az emberi jogok nemzetközi rendszerét, amikor megfogalmazzák az állami hatóságokkal szembeni követeléseiket” (*Introduction – The Unpacking of Ethno-Cultural Diversity*, 1. p.). Ezenkívül a kutatócsapat az emberi jogi bírói és kvázi-bírói fórumok kurrens gyakorlatából azt a megállapítást szűrte le, hogy „az egyenlőség-, kultúra- és a részvétel-alapú jogvédelem területén figyelemreméltó megújulás tapasztalható napjainkban” (2. p.).

A kötetet a szerkesztő négy részre osztotta, és meglepő módon a könyv nem tartalmaz összegző fejezetet, ami meglehetősen szokatlan, bár lehet, hogy területi-gazdasági okok is indokolták annak elmaradását. Az első rész (*Ethno-cultural diversity and collective interests*) legelső tanulmányában Peter Jones, a Newcastle Egyetem nyugalmazott politológiai professzora mellett érvel, hogy az őslakosok jogai és az etno-kulturális csoportok jogai egyszerre lehetnek kollektív természetűek, mégis emberi jogok (*Collective and Group-Specific – Can the Rights of Ethno-Cultural Minorities be Human Rights?*, 27–58. p.). Ez a megállapítás főleg annak fényében tűnik jelentős elmozdulásnak, hogy a kisebbségi jogokkal foglalkozó angolszász szakemberek korábban (általában) mereven elzárkóztak a kollektív kisebbségi jogok elismerésétől, pláne azok emberi jogokként való kooptálásától. A kanadai Dwight Newman írása (*Why Majority Rights Matter in the Context of Ethno-Cultural Diversity – The Interlinkage of Minority Rights, Indigenous Rights and Majority Rights*, 59–89. p.) főleg amiatt érdekes, mert ritkán olvas az ember kisebbségekkel foglalkozó munkában a többségi jogokkal (is) foglalkozó tanulmányt. Newman mellett érvel, hogy nemcsak a kisebbségek és az őslakosok számára kellene csoportjogokat elismerni, hanem a többség részére is, mivel így a

többségi, kisebbségi és őslakos jogok egymást erősíthetnék. A szerző szerint a kisebbségek mellett a többség(ek) is hordoz(nak) értékeket. Természetesen ez utóbbi megállapítás nem vitatható, igaz, az is felvethető, hogy az államalkotó többségnek az állam mintegy *ex officio* és eleve biztosít bizonyos csoportjogokat. Az első részt egy Spanyolországgal foglalkozó esettanulmány zárja, amelyet Lucía Payero-López és Ephraim Nimni közösen jegyeznek (*The Liberal Democratic Deficit in Minority Representation – The Case of Spain*, 90–121. p.). A tanulmányt bevallottan a közelmúlt/jelen Katalóniát érintő eseményei inspirálták. A szerzők szerint a liberális demokráciákban tapasztalható demokráciadeficit legfontosabb előidézője a kisebbségi képviselő hiánya. A liberális demokrácia Pavero-Lopez és Nimni véleménye szerint érzéketlen a kulturális sokszínűségre, és a spanyolországi demokráciadeficit mérséklésére az országban élő valamennyi nemzeti közösség nemzetként való alkotmányos elismerését javasolják. Minden aktualitása ellenére ez a fejezet valamelyest kilóg a kötetből, lévén az egyetlen országtanulmány.

A második rész (*Ethno-cultural diversity and the international legal system*) bevezető tanulmányát maga a szerkesztő, Gaetano Pentassuglia írta (*Do Human Rights Have Anything to Say about Group Autonomy?*, 125–167. p.). A munka érdekfeszítő, mégis néhány apróbb észrevétel kívánkozik ide. Egyrészt a szerző a kurd igények kapcsán a sèvres-i (béke)szerződésre hivatkozik (133. p.), ami a három évvel később kötött lausanne-i (béke)szerződésre tekintettel nem biztos, hogy szerencsés. Másrészt a magyar–szlovák és a magyar–román alapszerződések között párhuzamot lát abban is, hogy mindkét szerződés esetén kizárták az „etnikai alapú területi autonómia lehetőségének felvetését” a kétoldalú kapcsolatokban, illetve az egymás iránti kötelezettségekben a szerződő felek (134. p.). A magyar–román szerződésnél ez valóban így van, mivel a két ország egy ilyen értelmű kétoldalú nyilatkozatot fűzött a megállapodáshoz. A szlovák–magyar alapszerződésnél azonban nem teljesen ez a helyzet, mivel azzal kapcsolatban csak a szlovák parlament fogadott el egy hasonló tartalmú határozatot. Ez azonban a magyar felet nem kötelezi, ráadásul fenntartások fűzése kétoldalú szerződéshez fogalmilag amúgy is kizárt. Érdekes továbbá Pentassugliának az őslakos népek önrendelkezési jogával kapcsolatban tett megjegyzése, amely szerint a nemzetközi szokásjogi elismertséget nyert volna (136. p.). Ez az álláspont nyilvánvalóan a szakirodalomban rohamosan terjedő és a szokásjogképződés szempontjából az általános gyakorlatot (benne az időtényezővel) az *opinio iuris* rovására háttérbe szorító nézetnek tudható be.¹ Eszerint adott esetben úgynevezett instant szokásjog is létezhet,² ami egy két-

¹ Lásd például ezzel kapcsolatban CHIMNI, B. S.: Customary International Law. A Third World Perspective, *American Journal of International Law*, January 2018, 1–46. p.

² Lásd például PETERSEN, Niels: Customary Law Without Custom? Rules, Principles, and the Role of State Practice in International Norm Creation, *American University International Law Review*, Vol. 23. Issue 2. (2007), 275–310. p.

ségkívül figyelemreméltó vonulata a jelenlegi szokásjogdiskurzusnak. Úgy-szintén kiemelendő a szerzőnek az emberi jogok rendszere és az autonómia viszonyára vonatkozó észrevétele, amely szerint az emberi jogok alkalmasak a különféle autonómia-megoldások validálására is (140. p.). Felipe Gómez Isa az őslakos népek nemzetközi jogban elfoglalt helyét és szerepét elemzi írásában, még posztkoloniális nézőpontból (*International Law, Ethno-Cultural Diversity and Indigenous Peoples' Rights – A Postcolonial Approach*, 168–187. p.), míg Malgosia Fitzmaurice az úgynevezett generációk közötti méltányosság szempontját emeli be az őslakos népek jogairól folytatott vitába (*Indigenous Peoples and Intergenerational Equity as an Emerging Aspect of Ethno-Cultural Diversity in International Law*, 188–222. p.). Az amerikai Edith Brown Weiss nevéhez köthető „generációk közötti méltányosság-konceptió”³ lényege, hogy az egymást követő nemzedékeket a környezeti kihívások mentén is összeköti egymással, és háromféle méltányossági probléma között tesz ennek kapcsán különbséget: az erőforrások felélése, a rendelkezésre álló erőforrások minőségének csökkenése és a korábbi generációktól örökölt erőforrásokhoz való diszkriminatív hozzáférés (189. p.). Fitzmaurice érdekes megállapítása például, hogy a bálnavadászatot nem kellene *teljesen* betiltani, mivel az egy sor őslakos nép kulturális kifejeződésének részét képezi (221. p.).

A harmadik részben (*Ethno-cultural diversity, migration and inter-sectionality*) Tom Hadden szerint fel kellene hagyni a vonatkozó európai egyezményekből is kiolvasható és a szerző szerint amúgy is megkérdőjelezhető, a nemzeti és nem nemzeti kisebbségek közötti különbségtétellel (*Ethno-Cultural Diversity and Human Rights in an Era of Mass Migration – Human Rights Issues in the Balance between Separate Provision and Integration for Settled Immigrant Communities*, 225–255. p.). Azon kívül, hogy ezzel a megállapítással jelen sorok szerzője nem ért egyet, már az is öröndetes, hogy Hadden hajlandó implicite elismerni: a legfontosabb európai multilaterális kisebbségvédelmi nemzetközi megállapodások *ab ovo* nem vonatkoznak az úgynevezett új kisebbségekre, vagyis a jellemzően a 20. század második felében, illetve azt követően a jellemzően nyugat-európai országokba vándorolt közösségekre, illetve pontosabban az azokhoz tartozókra. Ez ugyanis a nemzetközi szerződések értelmezésének módszereivel viszonylag könnyedén bizonyítható, igaz, egy sor kisebbségvédelemmel foglalkozó – jellemzően nem jogász – társadalomtudóst ez nem igazán szokott zavarni, és az érintett szerződések személyi hatályát tágíthatónak, sőt tágítandónak tartják. Tom Hadden szerint nem annak kellene döntőnek lennie a kisebbségi különjogok biztosításakor, hogy az adott közösség milyen régóta van szoros kapcsolatban az adott országgal,

³ Lásd például BROWN WEISS, Edith: *In Fairness to Future Generations: International Law, Common Patrimony, and Intergenerational Equity*, United Nations University, Tokyo, 1989, 385. p.

hanem inkább a csoport méretének (242–243. p.). Rendkívül ígéretes címet visel Dolores Morondo Taramundi tanulmánya (*Minorities-within-Minorities Frameworks, Intersectionality and Human Rights – Overlapping Concerns or Ships Passing in the Night?*, 256–285. p.). A szerző cikkében azt ígéri, hogy áttekinti a kisebbségen belüli kisebbségek helyzetét. Ehhez képest a tanulmány nem vesz számításba minden lehetséges helyzetet (például a fordított kisebbségek avagy a többszörös kisebbségek kérdése), mivel mindvégig és kizárólag a csaknem harminc éve divatos interszekcionalitás koncepciójának talaján maradva tárgyalja a problémát.

Végül a kötet záró része (*Ethno-cultural diversity, conflict and peace-building*) két tanulmányt tartalmaz. Chris Chapman – egyebek mellett – az úgynevezett transznacionális státuszok mellett érvel, mert ezek alkalmasak lehetnek bizonyos konfliktusok megelőzésére (*Ethno-Cultural Diversity and Conflict – What Contribution Can Group Rights Make?*, 333–336. p.). Padraig McAuliffe pedig azt a kétségkívül meglévő ellentmondást vizsgálja kellő alaposággal, hogy noha a konfliktusok kialakulásában fokozódik az etnikulturális igények szerepe, ez mégsem jár a kisebbségi jogok erősödésével és terjedésével a világban (*The Post-Conflict Security Dilemma and the Incorporation of Ethno-Cultural Diversity*, 366–367. p.).

Összességében a kötet élvezetes olvasmány, és meglévő fogyatékoságai ellenére is megsüvegezendő, mivel a kisebbségi jogok nemzetközi rendszere mind a jogfejlődés, mind pedig a tudományos kutatás szempontjából válságos korszakát éli. Emiatt minden olyan munka, amely hozzá szeretne járulni a jogterület kutatásához és alaposabb megértéséhez, megérdemli a tudós közönség átlagosnál nagyobb figyelmét.